

Список використаних джерел і літератури:

1. Вища освіта в Україні : навч. посіб. / [В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко та ін. ; за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка]. – К. : Знання, 2005. – 327 с.
2. Григорьева Т. Г. Основы конструктивного общения : метод. пособие для преподавателей / Т. Г. Григорьева, Т. П. Усолицева. – М., 1997. – 171 с.
3. Євтух М. Науково-педагогічні проблеми ступеневої професійної підготовки педагогів / М. Євтух // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2005. – Вип. 19, ч. 1. – С. 3–8.
4. Історія Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії в особах / за заг. ред. В. Є. Береки. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2006. – 356 с.
5. Білоцерківська Н. Г. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 / Н. Г. Білоцерківська. – Харків, 2009. – 20 с.

Анотація

В.І.Слюзко

Система воспитательной работы в Хмельницкой гуманитарно-педагогической академии

В статті раскрыта система воспитательной работы в высшем педагогическом учебном заведении ступенчатого типа. Концептуально обосновано цель, задания, направление и содержание работы, определены основные субъекты воспитания, их место и роль в воспитательном процессе.

Ключевые слова: ступенчатость, ступенчатое образование, воспитание, воспитательный процесс, субъекты воспитания, система воспитательной работы.

Summary

V.I.Sliuzko

System of Educational Work in Khmel'nyts'ki Humanitarian-Pedagogical Academy

The system of educational work in higher pedagogical educational establishment of gradation type has been revealed in the article. The aim, tasks, direction and content of this work have been conceptually grounded, the main subjects of education, their place and role in educational process have been determined.

Key words: gradation, gradation education, education, educational process, subjects of education, system of educational work.

Дата надходження статті: „20” вересня 2012 р.

УДК 378.14: 159.9

Л.Н.СМАЛИУС,
методист
(м. Черкаси)

Роль виховного ідеалу у професійному становленні майбутніх психологів

У статті порушується проблема створення психолого-педагогічних умов для підготовки фахівців психологічних спеціальностей. Важливою умовою їх успішної професійної реалізації є здатність до самовдосконалення впродовж життя. Сприяти цьому може розвинута мотивація досягнення та вибір ідеалу як взірця для особистісного та професійного самовдосконалення. У статті представлено аналіз вивчення уявлень про ідеал у сучасній молоді та засоби його досягнення. В умовах освітньо-виховного процесу вищої школи доцільно розвивати у студентів уявлення про ідеали, що сприятиме формуванню власного образу майбутнього психолога.

Ключові слова: самовдосконалення, професійне самовдосконалення, ідеал, виховний ідеал, мотивація досягнення.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Однією з важливих проблем сучасної вищої школи є створення виховного середовища задля формування не лише кваліфікованого фахівця, а й високоморальної особистості. Тому актуальним питанням у організації виховного процесу у вищому навчальному закладі є закладення основ для розвитку особистості, здатної постійно самовдосконалюватися – як особистісно, так і професійно. Самовдосконалення як ціложиттєвий процес саморуку особистості виступає запорукою успішної професійної реалізації. Вдосконалювати себе, відшліфувати свої особистісні риси та формувати професійно важливі якості молодь має навчитися саме у період фахового становлення. Провідна роль тут відводиться ідеалу, досягнення якого виступає одним із мотивів самовдосконалення.

Аналіз досліджень і публікацій... Вивченням ідеалу у психолого-педагогічних науках займалися Г.О.Балл, І.Д.Бех, Г.Г.Ващенко, С.У.Гончаренко, В.С.Журавський, І.А.Зязюн, О.Я.Савченко, С.О.Сисоєва, В.О.Огнев'юк та інші. Теоретичне обґрунтування ідеалу як мети виховання представив Г.Г.Ващенко. В основу виховного ідеалу він покладає загальнолюдські,

національні цінності та зазначає, що ідеал окремої людини, як і ідеал суспільства в цілому не є явищем статичним, постійним – він змінюється і вдосконалюється з урахуванням психічних властивостей народу, загальнолюдських та професійних цінностей, а також національних традицій, сучасних запитів суспільства та цілей на майбутнє [2]. На сьогодні склалась досить складна ситуація, зумовлена тим, що усталені ідеали минулих десятиліть зруйновані, а формування нових суспільних ідеалів, які б трансформувалися у особистісний ідеал молодої людини, відбувається надто повільно. Тому актуальним для освітнього процесу вищої школи залишається питання формування ідеалу у майбутнього фахівця, об'єктом професійної діяльності якого стане особистість людини.

Відомий психолог сучасності Г.О.Балл вважає, що поза зверненням до поняття ідеалу повноцінне вивчення людської діяльності у психолого-педагогічному аспекті є неможливим [1]. Він також виділяє поняття „професійні ідеали” та підкреслює значущість ідеалу для вдосконалювання діяльності. Професійне самовдосконалення як складова життєвого шляху може бути ефективним лише тоді, коли орієнтоване на чітко визначений та усвідомлюваний ідеал (або ідеали). Тому професійні ідеали відіграють провідну роль у фаховому становленні особистості, а отже, виступають одним із основних мотивів професійного самовдосконалення.

Формування цілей статті... Досягнення ідеалу є одним із важливих мотивів самовдосконалення, проте поняття ідеалу не обмежується лише ідентифікацією з кумиром, а виступає шляхом досягнення вершини, „акме”, успіху; можливістю відкриття у собі нових здібностей; засобом самоствердження тощо. Бажання досягти ідеалу в особистісному розвитку та професійному становленні, на нашу думку, зумовлене мотивацією досягнення, яка визначає прагнення людини досягти значних результатів, успіхів у діяльності. Однією із складових мотивації досягнення С.С.Занюк визначає *мотив досягнення*. Це стійке особистісне утворення, яке водночас є і динамічним, оскільки актуалізується у ситуації ймовірності досягнення успіху у певній сфері діяльності. Людина, у якої достатньо розвинений мотив досягнення, має ряд характеристик:

- вона наполеглива у досягненні мети;
- не зупиняється на досягнутому результаті;
- докладает максимум зусиль, щоб виконати поставлене завдання якомога краще;
- не задовольняється простими завданнями і легкодосяжними цілями;
- схильна ставити віддалені цілі;
- переживає радість успіху внаслідок досягнення високих результатів;
- захоплюється роботою, досягаючи дедалі нових цілей, відчуваючи радість успіху [4].

Оволодіння такими якостями необхідне для майбутніх фахівців, зокрема психологів, оскільки специфіка їх професії полягає у тому, що інструментом діяльності виступає власне особистість самого психолога. Тому важливим завданням, яке порушується у процесі їх фахової підготовки, є вибір ідеалу та формування мотивації досягнення на початкових етапах професійного становлення. Вирішення цього завдання може здійснюватися шляхом формування у студентів уявлення про ідеал як вершину розвитку, як кінцевий етап самоздійснення особистості, та актуалізацією прагнення досягти ідеалу засобами професійного самовдосконалення. Потреба у досягненні ідеалу має трансформуватися у особистісну цінність майбутнього психолога, а внутрішнім чинником самовдосконалення має стати почуття морального задоволення власними здобутками. Тож *мета* даної статті полягає у тому, щоб вивчити рівень сформованості уявлень про ідеал у сучасній молоді задля розробки оптимальних умов професійного становлення висококваліфікованих фахівців.

Виклад основного матеріалу... Одним із мотивів особистісного та професійного самовдосконалення є прагнення досягнути ідеалу. Починається формування уявлення про ідеал із самоаналізу та формулювання проблеми: „Яким я хочу бути?”, „Чи задовольняє мене власний рівень знань та умінь, сформований набір якостей?”, „Чого я ще не вмію?”, „Які риси я маю розвивати у собі?”. У особистісному та професійному самовдосконаленні людина повинна керуватися певним орієнтиром – ідеалом, який виступає найвищою метою людського прагнення [6]. *Ідеал* – уявлення про найвищу досконалість, взірць, норму, які визначають спосіб мислення і характер діяльності людини. Окрім того, це поняття позначає наділення певного суб'єкта властивостями, які відповідають ідеалу [6]. Формування природних об'єктів відповідно до ідеалу виступає специфічною формою життєдіяльності людини, оскільки передбачає формулювання мети діяльності до її фактичного здійснення [7]. Людина, у якої сформований образ ідеалу, має власні орієнтири для розвитку та самовдосконалення. Отже, досягнення ідеалу становить важливу частину освітньо-виховного процесу загальноосвітньої та вищої школи.

Для того, щоб з'ясувати, наскільки у сучасній молоді сформоване уявлення про ідеал, виявити вікові особливості цих уявлень та вивчити, наскільки розвинені потреби та мотиви до здійснення

самозмін, ми провели опитування серед різних вікових груп. До першої та другої групи досліджуваних входили учні восьмого класу та відповідно десятого класів загальноосвітньої школи міста Черкаси; до третьої та четвертої – студенти першого та п'ятого (випускного) курсів психологічного факультету Черкаського національного університету. У ході анкетування ми намагалися з'ясувати, що, на думку людей різного віку, означає поняття „ідеал людини”; чи потрібно людині у житті керуватися ідеалом; чи можна жити без ідеалу; хто може бути ідеалом для сучасної молоді; звідки людина може черпати уявлення про ідеал; якими рисами має володіти ідеальна людина; чи реально в сучасному житті досягнути ідеалу та якими засобами можна це зробити.

Аналіз отриманих відповідей дає можливість зробити висновки, що у школярів 13-14 років уявлення про ідеал ще не повністю сформоване, оскільки діти частіше всього пояснюють сутність цього поняття як „відсутність недоліків”, „коли людина ідеальна у всьому”, „розумна, морально розвинена людина”, „...яка має ідеальний характер”. Іноді поняття про ідеал опитувані ототожнюють з рисами характеру людини: „доброта, краса, розум”. Викликають інтерес поодинокі відповіді на зразок: „ідеал – це герой, якого людина вважає бездоганним”, „ідеал – це достоїнства людини”, „...це та людина, яка прагне чогось у житті”. Слід зауважити, що 34 % опитаних підлітків не змогли пояснити сутність цього поняття.

Результати дослідження дозволяють стверджувати, що значна частина дітей підліткового віку не усвідомлюють, для чого людині потрібен ідеал, оскільки 48 % взагалі не змогли дати відповідь на запитання анкети: „Для чого людині слід мати ідеал?”. Частина учнів (26 %) пояснили, що ідеал потрібен для того, щоб „людина могла на нього рівнятися”, „щоб до чогось прагнути”, „щоб досягати цього ідеалу”. Решта (26 %) відповіли, що ідеал потрібен, для того щоб „досягнути кращого в собі”, „щоб мати мету в житті, досягати вершин”, „щоб вирізнитися поміж інших і мати свою індивідуальність”, „щоб прожити, залишивши по собі хороший слід”. В якості ідеалу серед запропонованих варіантів сучасні підлітки вибирали найчастіше сучасних кіногероїв – 52 %, батьків – 35%, зірок шоубізнесу – 29 %, фантастичних персонажів – 21 %, і лише 17 % – видатних історичних постатей. Якщо співвідносити ідеал з представниками певної професії, то найбільшою повагою серед школярів користуються: кіноактор (найбільше виборів), юрист, вчитель, психолог, інженер, менеджер, власник фірми. Не змогли відповісти, представник якої професії міг би бути для них ідеалом, 26 % опитаних. Стосовно того, хто на думку сучасних підлітків, є ідеалом для їх однолітків, то значна частина (42 %) вважають, що кінозірки, зірки спорту та шоубізнесу; більшість опитаних (58 %) не змогли відповісти на запитання. В ході проведення опитування ми з'ясували: джерелом уявлення про ідеал для більшості дітей є телебачення – 75 % , книги – 46 %, приклади життя видатних людей – 26 %. Засобів досягнення ідеалу переважна більшість учнів не змогли назвати. Лише 26 % опитаних такими засобами вважають „наполегливу працю”, „позбавлення від недоліків”, „самовдосконалення”, „самоконтроль”.

Проведене опитування дало можливість зробити висновки, що більшість учнів розуміють, що ідеал – важливий взірць у розвитку особистості, проте кінцева мета розвитку особистості дітьми не ще не усвідомлюється. Тобто, ідеал для сучасних дітей – чітко не визначений, абстрактний образ, до якого треба прагнути, хоч не завжди діти розуміють, навіщо. У відповідях восьмикласників спостерігається прагнення до доброти, очікування справедливості від оточуючих (від світу дорослих), хотілося б привітності (бути прийнятим і почутим). Діти усвідомлюють необхідність всестороннього розвитку, формування кращих рис характеру, проте не мають чіткого уявлення про шляхи досягнення поставлених цілей. З точки зору професійної спрямованості, восьмикласники в більшій мірі орієнтовані на види професійної діяльності, які приводять до швидкого матеріального забезпечення, популярності (кіноактор); професії, які передбачають інтелектуальну діяльність (юрист, психолог, вчитель, інженер), та інші професії, представниками яких, очевидно, є батьки опитуваних учнів.

Аналізуючи анкети учнів дещо старшого віку – 10 класу, ми з'ясували, що сутність поняття „ідеал” старшокласники пояснюють як „беззаперечний авторитет, приклад для наслідування”, „володіти та розвивати у собі позитивні якості”, „еталон поведінки, характеру, смаку, для інших”, „те, до чого людина прагне у житті”, „відсутність недоліків”, „людина, яка прагне до самовдосконалення”, „людина, яка є гарним прикладом в усьому”, „людина, яка самовдосконалюється, цінує правду, прагне свободи”. 12 % опитаних старшокласників зазначили, що ідеалу не існує, 18 % – не відповіли на поставлене запитання.

В якості ідеалу для сучасної молоді старшокласники назвали видатних історичних осіб (36 %), батьків (34 %), далі – сучасних кіногероїв (15 %), зірок шоубізнесу (12 %) і на останній позиції – фантастичні персонажі (7 %). До запропонованих варіантів окремі десятикласники додали і свої власні приклади ідеалу: друзі, відомі спортсмени. Джерелом ідеалу старшокласники визначають книги, приклади життя видатних людей, телебачення, інтернет, особисте життя (власний досвід).

У відповідь на запитання: „Представник якої професії міг би бути вашим ідеалом?” учні 10 класу зазначили: лікар, письменник, журналіст, науковець, психолог, вчитель, фінансист, археолог, філософ, культуролог, художник, спортсмен, музикант, каскадер. 27 % опитаних не дали точної відповіді, мотивуючи, що професія у виборі ідеалу значення не має. Ідеалом для своїх ровесників опитані вважають зірок кіно та шоубізнесу, батьків, друзів, видатних постатей (музикантів, акторів, спортсменів). Ідеальна людина, на думку старшокласників, має бути вільною і вміти зберігати свою індивідуальність. Більше половини опитаних учнів (60 %) вважають, що досягнути ідеалу у сучасному житті цілком реально, хоча це потребує великих зусиль. Засобами досягнення ідеалу старшокласники бачать самовдосконалення, наполегливу працю над самим собою.

Судження підлітків 13-14 років та молоді 15-16 років щодо місця ідеалу у становленні особистості суттєво відрізняються. Погляди десятикласників більш зрілі та виважені. На відміну від підлітків, у них сформоване уявлення про хибні ідеали та їх наслідки. Образ ідеалу старшокласників формується на основі читання книг, аналізу життєвого шляху видатних людей, врахування досвіду батьків. Підлітки ж готові некритично сприймати пропоноване телебаченням. Сучасна молодь усвідомлює необхідність здійснення саморуху особистості до ідеалу через самовдосконалення, проте знань про засоби здійснення самовдосконалення у молодих людей недостатньо. До того ж у молоді відсутні приклади ідеалу серед співвітчизників. Українські, російські діти-герої, юні патріоти, таланти, видатні спортсмени для більшості сучасних дітей не є ідеалом, бо не їх телебачення пропонує у якості ідеалу, не такими взірцевими прикладами перенасичена інтернет-мережа.

Третя та четверта групи досліджуваних – зрілі, професійно зорієнтовані люди, які мають певний досвід і власне сформоване уявлення про життєві цілі, мотиви розвитку особистості та мету професійного самовдосконалення. Завданням дослідження було також вивчити динаміку уявлення особистості про ідеал у процесі її фахового становлення. Тож студенти першого курсу заочної форми навчання (вік – 20-35 років) поняття „ідеал” пояснюють як „абсолют і втілення позитивних якостей”, „той, хто мотивує до змін”, „найвища мета, до якої прагне людина і яка визначає її діяльність”, „риси та ідеї, до яких прагне людина і яких намагається досягти”, „людина, яка впевнено іде по життю і всього досягає”, „людина, на яку рівняються багато поколінь”. Як бачимо, ця категорія опитаних тлумачить поняття ідеалу як феномен, що спонукає людину до здійснення саморуху, самовдосконалення особистості. При чому їх судження, порівняно з попередниками, більш зрілі та цілісні. 50% студентів першого курсу вважають, що у житті людині потрібно керуватися ідеалом, інші 50% – вважають, що ні, не завжди; окремі респонденти зазначають, що людині у якості орієнтира доцільно мати не ідеал, а ідеї для розвитку. Ідеал, на думку опитаних, потрібен для того, щоб „досягати поставлених цілей”, „для розвитку себе як особистості”, „для саморозвитку”, „для пошуку себе і самовдосконалення”, „щоб мати мету у житті і вчитися на помилках інших”, „для того, щоб досягати успіху”, „щоб розвиватися та удосконалюватися”, „для самоствердження”, „ідеал є стимулом для самовдосконалення”. Ідеалом сучасної людини 53 % опитаних вибрали видатних історичних осіб, 32 % – батьків, решта запропонували власні варіанти: „Ісус Христос”, „духовно багата, взірцева особистість”, „встановлені віками правила”, „збірний образ досконалої особистості”, „люди, які можуть бути прикладом для інших”. Якщо співвіднести образ ідеалу із певною професією, то повагою серед майбутніх психологів користується професія саме психолога – 37 % опитаних (проте, це, на нашу думку, незначний відсоток); окрім того, ідеальними вважають професії вчителя, вченого, лікаря, рятувальника, священика; 32 % опитаних не пов'язують уявлення про ідеал з певною професією. Окрім того, переважна більшість студентів переконані, що в професійній діяльності майбутньому психологу потрібно керуватися ідеалом.

У процесі проведеного анкетування у третій групі ми з'ясували, що з точки зору студентів першого курсу ідеал у житті людини „обов'язково повинен бути”, він „займає важливе місце у становленні особистості”, „є стимулом до самовдосконалення”, „спонукає до розвитку”, „є прагненням до кращого”. Без ідеалу особистість „не розвивається”, „не бачить мети своєї діяльності”, „не бачить прикладу для самовдосконалення”. У людей 20-35-річного віку, на відміну від опитаних школярів підліткового та юнацького віку, чітко сформоване уявлення про хибні ідеали та їх наслідки. Переважна більшість опитаних (79 %) вважають, що у сучасному житті цілком реально досягнути ідеалу, а засобами для цього визначають „навчання”, „наполеглива праця над собою”, „самовдосконалення”. Як бачимо, на початковому етапі фахового становлення майбутні психологи чітко усвідомлюють доцільність здійснення саморозвитку особистості, і для успішної реалізації професійної діяльності психолога такий постійний саморух у напрямку поставленої мети, досягнення ідеалу є важливим.

Студенти випускного (п'ятого) курсу психологічних спеціальностей заочної форми навчання віком від 21 до 44 років (четверта група досліджуваних) вважають, що ідеал – це „орієнтир у

розвитку особистості”, „набір якостей, обумовлених умовними цінностями”, „людина, вчинками якої захоплюються”, „освічена людина, яка прагне до всестороннього розвитку”, „яка дотримується Божих заповідей”, „яка має ціль у житті, усвідомлює сенс свого існування”, „людина, яка самореалізувалась і постійно самовдосконалюється”. Керуватися ідеалом у житті потрібно для „самовдосконалення, самореалізації”, „для самоствердження”, „для розвитку особистості”, „щоб не зупинятися на досягнутому”, „відчувати потребу стати кращим”. На думку опитаних студентів-випускників, ідеалом людини у сучасному житті можуть бути батьки, видатні історичні постаті, тобто, особи, які пройшли життєвий шлях, набули життєвого досвіду, досягли поставлених цілей. В якості власного ідеалу називають „особисті досягнення”, „сукупність рис характеру”, „людина, яка розвивається”, „яка всього досягла сама”, „кожна людина, яка прагне стати ідеальною”, „чоловік”, „бабуся”. Проте 42 % опитаних не змогли дати відповідь на поставлене запитання.

Джерелом ідеальних образів студенти-випускники найчастіше зазначають життя видатних людей, книги; до цього додають: „власний життєвий досвід”, „Біблія”, „збірний образ, який є узагальненням рис декількох осіб”. Ідеальна людина має володіти такими рисами: „вміння знаходити вихід із складних ситуацій”, „співчуття, доброта, високий інтелект”, „стійкість, прагнення до розвитку”, „самокритичність”, „тактовність, емпатія”, „позитивне сприйняття інших людей, висока моральність”, „цілеспрямованість”, „працелюбність”, „творчість”, „чуйність, повага до оточуючих”, „відкритість”, „почуття гумору, уміння вирішувати життєві проблеми”, „вміння бути щасливим, здатність до розвитку”.

У майбутніх психологів сформоване власне уявлення про хибні ідеали. Досягнути істинного ідеалу у сучасному житті цілком реально – вважають 58 % опитаних, проте решта вважають, що ні. Окремі респонденти зазначають, що досягти ідеалу неможливо, з огляду на те, що людина розвивається постійно. Тобто, ідеальна людина – не є кінцевим етапом розвитку особистості. Досягнувши ідеалу, така особистість здатна побачити інші мотиви, потреби для подальшого вдосконалення. Саме тому самовдосконалення – це процес, який триває впродовж усього життя. Засобами досягнення ідеалу майбутні психологи називають „прагнення, цілеспрямованість, самопізнання, набуття знань та практичне їх застосування”, а найчастіше – „постійну працю над собою” та „самовдосконалення”. Самовдосконалення вони визначають як „пізнання себе”, „прагнення до ідеального Я”, „шлях до розвитку та самоактуалізації”, „поповнення власних знань”, „навчання та практика”, „постійний, довготривалий процес”, „робота над собою”, „корекція власних недоліків”.

Оскільки опитування проводилось серед майбутніх психологів, то актуальним для аналізу було запитання: „Представник якої професії міг би бути вашим ідеалом?” Переважна більшість обрали саме професії психолога, вчителя. Решта опитаних зазначили, що професія людини особливої ролі не грає. Якщо пов'язувати бажання людей, які вже мають освіту, овоїти фах психолога з прагненням відкрити для себе нові можливості для саморозвитку, то можна зробити висновки, що набуття психологічних знань – це і є шлях самовдосконалення особистості, яка таким чином відкриває для себе нові можливості, новий потенціал, здібності та ін.

Майбутнім психологам ми пропонували відповісти на запитання, чи потрібно керуватися ідеалом у їх професійній діяльності. Думки опитаних зійшлися на тому, що на основі ідеалу, прикладів життя видатних осіб, взірцевих особистісних та професійних якостей, психолог має будувати власне бачення майстерного, висококваліфікованого фахівця, і самовдосконалюватися в окресленому напрямку. Досягти ідеалу у сучасному житті здатна не кожна людина, однак процес саморуку особистості до набуття бажаних рис може спонукати особистість до пошуку ефективних засобів самоздійснення. Такими засобами досягнення ідеалу, за даними опитування, є самопізнання та самовдосконалення.

У значної частини опитаних поняття ідеалу асоціюється не з образом конкретної людини, а в першу чергу із рисами характеру, особистісними та професійними якостями. Видатна особа не може бути ідеальною у повній мірі, оскільки, як звичайна людина, вона може мати ряд недоліків, слабкостей, комплексів тощо. Тому аналіз проведеного дослідження дає можливість стверджувати, що прагнення особистості до ідеалу не повинно бути сліпим, беззаперечним наслідуванням видатних осіб, які завдяки власним особистісним та професійним якостям змогли самореалізуватися, а радше, намагання запозичити, перейняти ці кращі риси. У образах ідеалу конкретної людини важливо виокремлювати те цінне, що може бути передане і засвоєне представниками молодого покоління. Досягнення ідеалу виступає найвищою метою прагнення людини, кінцевою метою самовдосконалення і виражається у самоздійсненні. Після визначення ідеалу починається процес самовдосконалення особистості: актуалізуються мотиви (відбувається самоусвідомлення власного образу „Я”, яке спонукає до здійснення самозмін), вибудовується план дій для саморозвитку шляхом самоорганізації та самоуправління), відбувається цілепокладання, яке виражається у плануванні діяльності, пошуку можливостей до самоздійснення.

Висновки... Таким чином, у процесі проведеного анкетування у різних вікових групах ми з'ясували:

– у сучасній шкільній та студентській молоді, не дивлячись на суперечливі погляди на ідеал, розвинена потреба у наявності певного взірця для наслідування, саморозвитку, самовдосконалення;

– найповніше уявлення про ідеал як мотив до самовдосконалення сформоване у старшокласників та студентів-першокурсників – тих, хто стоїть на порозі професійного самовизначення та на початковому етапі фахового становлення;

– частіше всього конкретні уявлення про бажані особистісні якості та професійні уміння, які варто освоїти для самореалізації, у людини формуються в процесі фахового становлення;

– ніхто з опитаних не описав шляху досягнення ідеалу, отже поза освітнім закладом людина майже не має доступної можливості отримати достатньо знань про ефективні засоби саморозвитку та самовдосконалення.

Це ще раз підкреслює необхідність розкриття педагогічних умов професійного самовдосконалення у процесі фахового становлення. Саме тому в умовах освітньо-виховного процесу вищої школи доцільно розвивати у студентів уявлення про ідеали, допомогти сформувати власний образ майбутнього психолога, розвивати мотивацію до навчальної діяльності та навички професійного самовдосконалення, що уможливить успішну професійну діяльність у майбутньому. Можливими засобами можуть бути:

– включення у лекційний матеріал фахових дисциплін тем, питань, у яких розглядаються яскраві, емоційно навантажені сторінки життя і діяльності видатних людей, зокрема, психологів чи представників споріднених галузей (педагогів, лікарів, священиків) з прикладами досягнення високих результатів у професійній діяльності;

– перегляд на кураторських годинах кінофільмів, читання та обговорення книг про видатних людей;

– підготовка студентами власних презентацій про життя видатних людей минулого та сучасності;

– проведення зі студентами першого курсу бесід, диспутів, розгляд творчих проєктів на актуальні теми: „Ідеал. Для чого він потрібен?“, „Я – психолог майбутнього“, „Ідеальний психолог. Який він?“, „Проект мого життя“;

– на семінарських, практичних заняттях стимулювати студентів до роздумів над проблемами: „Шлях до ідеалу“ „Видатна особистість: високий професіоналізм та труднощі особистого життя“ та ін.;

– зустрічі з відомими психологами, можливість співпрацювати із висококваліфікованими фахівцями у різних психологічних підходах, з використанням різних методів надання психологічної допомоги;

– розробка студентами власної програми особистісного та професійного самовдосконалення.

Список використаних джерел і літератури:

1. Балл Г. О. Професійний ідеал ученого в контексті психолого-епістимологічних понять / Григорій Олексійович Балл // *Горизонти образования*. – 2010. – № 1 (29). – С. 6–18.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків: т. 1 / Григорій Ващенко. – Полтава : ред. газ. „Полтавський вісник“, 1994. – 191 с.
3. Деркач Ю. В. Шляхи мотивації студентів у сучасних умовах навчання / Ю. В. Деркач // *Проблеми освіти: науковий збірник / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України*. – К., 2010. – Вип. 64. – 123 с.
4. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. / Сергій Степанович Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
5. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – [2-ге вид., стереотип.]. – К. : Знання, 2011. – 486 с.
6. Тлумачний словник української мови / Анатолій Івченко. – [6-й тираж, додатк.]. – Харків : Фоліо, 2004. – 540 с.
7. Философский энциклопедический словарь / [ред. кол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-оглы, Л. Ф. Ильичев и др.]. – [2-е изд.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 815 с.

Анотація

Л.Н.Смалиус

Роль воспитательного идеала в профессиональном становлении будущих психологов

В статье поднимается проблема создания психолого-педагогических условий для подготовки специалистов психологических специальностей. Важным условием их успешной профессиональной реализации является способность к самосовершенствованию на протяжении жизни. Способствовать этому может развитие мотивации достижения и выбор идеала образца для личностного и профессионального самосовершенствования. В статье представлен анализ изучения представлений современной молодежи об идеале и средствах его достижения. В условиях образовательно-воспитательного

процесса высшей школы целесообразно развивать у студентов представления об идеалах, что приведет созданию собственного образа будущего психолога.

Ключевые слова: самосовершенствование, профессиональное самосовершенствование, идеал, воспитательный идеал, мотивация достижения.

Summary

L.N.Smalius

The Role of Educational Ideal in the Professional Formation of the Future Psychologists

The article touches the problem of creating psychological and pedagogical conditions for training psychological specialties. An important prerequisite for their successful professional realization is the ability to self-improvement during thier life. Development of motivation achievement and choice as the ideal model for personal and professional improvement can promote this. The article presents the analysis of study of representations of today's youth about the ideal and the means to achieve it. Under the conditions of educational process of high school students should develop understanding of the ideals that promote formation of their own image of the future psychologist.

Key words: self-improvement, professional self-improvement, ideal, educational ideal, achievement motivation.

Дата надходження статті: „26” вересня 2012 р.

УДК 378.011.3 : 338.48 - 051

Г.О.СОРОКІНА,

доктор педагогічних наук

(м.Луганськ)

Використання ділових ігор в процесі підготовки фахівців туристичної галузі

В статті обґрунтовано необхідність використання ділових ігор в рамках семінарських занять для студентів спеціальності „Туризм”. В публікації надано класифікацію семінарів за різними ознаками, представлено опис розроблених ділових ігор для курсу „Управління розвитком туризму”. Ділова гра „Компетентність” спрямована на перевірку рівня компетентності майбутніх фахівців туристичної галузі, ділова гра „Згладжування конфліктів” передбачає відпрацювання у студентів умінь і навичок згладжування конфліктів, ділова гра „Один день з життя” дає можливість підвищити рівень усвідомлення студентами типового й специфічного в професійній діяльності того чи іншого спеціаліста туристичної галузі.

Ключові слова: семінар, ділова гра, ігрова технологія, підготовка фахівців туристичної галузі.

Постановка проблеми у загальному вигляді... У вищій школі поширеною є така форма навчальних занять, як семінари, які зазвичай проводять після лекцій або паралельно з ними. Особливість семінарів полягає в тому, що основним видом навчальної діяльності студентів на них є виступ з повідомленнями, доповідями, обговорення наукових питань і проблем під контролем і керівництвом викладача. Семінари не повинні дублювати лекції, вони поглиблюють знання студентів з тої чи тої теми, розвивають творчі здібності й самостійність студентів, сприяють пробудженню інтересу до наукових досліджень тощо.

Залежно від поставленої викладачем мети семінари поділяють на кілька груп:

– семінари, покликані поглиблювати вивчення певних систематичних курсів і тематично пов'язані з ними;

– семінари, призначені для поглибленого опрацювання окремих, найбільш важливих і типових у методологічному відношенні тем і курсів;

– семінари та спецсемінари дослідницького типу з окремих наукових проблем [2, с.35].

Залежно від завдань і змісту семінари класифікують таким чином:

просемінари – своєрідні практикуми, у процесі яких студенти відпрацьовують уміння щодо виконання тих чи інших практичних робіт;

– семінар питань і відповідей;

– семінар-розгорнута бесіда;

– семінар-коментоване читання;

– семінар, що передбачає усні відповіді з наступним їх обговоренням;

– семінар-дискусія;

– семінар, що передбачає обговорення письмових рефератів студентів і їх оцінку;